

СЯМЕЙНАЯ АБРАДНАСЦЬ ЖЫТКАЎШЧЫНЫ

Сямейныя абрады, звычаі і песні суправаджалі чалавека на працягу самых важных этапаў у яго жыцці. Калі нараджалася немаўля, выконвалі ўсе неабходныя рытуалы радзінна-хрэсьбіннай абраднасці, спадзеючыся, што такім чынам можна засцерагчы яго ад звышнатуральнага ўздзеяння розных шкодных сіл і забяспечыць яму ў будучым шчаслівае і заможнае жыццё. Шлюбныя абрады, звычаі і песні былі скіраваны на засцярогу маладых і захаванне дабрабыту іх сям'і. У пахавальнай абраднасці і галашэннях знайшлі адлюстраванне народныя ўяўленні, звязаныя з культам продкаў, з верай у жыццё чалавека пасля смерці.

Засяродзім увагу на асобных структурных кампанентах радзінна-хрэсьбіннага абрадавага комплексу. Жыхары і сёння прытрымліваюцца прыкмет і павер'яў, звязаных з нараджэннем дзіцяці. Напрыклад, цяжарнай жанчыне, калі тая станавілася сведкай пажару, забаранялася дакранацца да свайго твару: «... *если убачыш – гарыць агонь, яна замеціла, не нада хватацца за часткі цела ... , палучаецца (у дзіцяці) пятно, такое краснае, наліўное крывёй пятно*» [*1]. Жанчына-парадзіха асцерагалася выконваць пэўныя віды работ у святочныя дні: «*Ну, если она беременная, у празнікі, якія празнікі ці малыя, ці большыя, ей не нада ні рэзаць, ні шыць, ні в'язаць*» [*2]. Высокім быў аўтарытэт кумоў, якія абавязкова прысутнічалі падчас абраду хрышчэння дзіцяці. Нельга было адмаўляцца, калі запрашалі на ролю кума і кумы: «*Отказваць у гетом не трэба ніколі, бо своїх дзецей можэ не будзь, колі хросны(а) молодые*» [*3].

З вялікай адказнасцю ставіліся да выбару бабкі-павітухі і шчыра ўшаноўвалі яе, бо яна «була ўжэ з самога рожэння, вона і забоцілас аб малом, пока родна маці окрыяе трохі» [*3]. Менавіта бабка-павітуха рыхтавала да хрэсьбіннага застолля абрадавую страву – кашу, гаршчок з якой разбівалі і раздавалі гасцям. Звычайна гэту пачэсную ролю выконваў той, хто пакладзе больш грошай на кашу: «*Хто больш паложыць на кашу з кумоў, той і біў гаршок*» [*4]. Як і ў іншых раёнах Гомельскай вобласці, цырымонія раздачы бабінай кашы ў вёсках Жыткавіцкага раёна суправаджалася па-мясцоваму адметнымі дзеяннямі з чарапкамi ад разбітага гаршка, якім надавалася магічная функцыя: «*Разбітыя кавалачкі горшчыка кідалі на падол маладым маладзіцам, каб у тых таксама скоро былі радзіны*» [*5]; «*Рэжуць кашу на кусочки і кідаюць па людзях, а потым па кусочку даюць кожнаму, запіваюць, закусваюць і вылазяць з-за стала*» [*4]; «*Кашу рэзалі на кусочки і елі, а чэрэпкі з горшка кідалі маладым маладзіцам на пелёнку, шоб рожалі дзяцей*» [*6]; «*Як толькі кум разбіваў гаршчок з кашаю, бабка кідала чарапкі ад разбітага гаршчка і прыгаворвала: “Як хутка і бесперашкодна ляцяць гэтыя гаршчкі ад кута да парога, няхай будзе*

ў майго ўнука такой у жыцці дарога”» [*7]; «Білі горшчык і чэрэпкі клалі куме на галову. Калі яна была незамужняя, то ў той год пойдзе замуж» [*8]; «А чэрэпкі гэтыя остаюцца, ну, бяруць гэтыя чэрэпкі, хто незамужні, кладуць на галову, або гэты горшчок, што остаецца рыльцо, радом хто сядзіць малыды, то на галову поклодут, шоб быстра замуж ішоў, шоб богаты быў» [*2]. У некаторых вёсках хрэсьбіны завяршаліся адвозам бабкі-павітухі да магазіна: «А бабу самае, ужэ пабілі кашу, бабу садзілі ў якую каляску, а то ў балею і цягнулі яе до магазіна, эт самае, к магазіну, каб баба што-нібудзь там купіла» [*1]. Лічылася, што строгае выкананне рытуалаў, звязаных з нараджэннем і хрышчэннем дзіцяці, з’яўляецца важнай умовай надання дзіцяці шчасця і долі.

Фальклорна-этнаграфічныя матэрыялы, сабраныя падчас экспедыцый, сведчаць аб выключнай ўстойлівасці бытавання вясельных абрадаў, звычайў і песень. Грунтуючыся на этнаграфічных апісаннях, можна рэканструяваць агульную структуру мясцовага вясельнага абраду. Адзначым, што яго асноўныя кампаненты – гэта сватанне, запоіны (змовіны, заручыны), «меранне сарачок», каравайны абрад, пасад жаніха і нявесты, дзяльба каравая, паслявясельная частка («Пірагі», «Госці» і інш.).

Пачаткам давясельнага перыяду з’яўлялася сватанне. Напрыклад, у в. Пухавічы, паводле сведчанняў жыхароў, у сваты выпраўлялася дзесяць – дванаццаць чалавек: «Прыходзіла ўся радня: бацько, маці, хросныя (бацько, маці), дзядзько, цётка, брат» [*9]. Паміж сватамі адбываўся іншасказальны дыялог, з якога вынікала мэта прыходу бацькоў жаніха: «Прыходзяць у сваты к дзяўчыне і пытаюць:

– Ці можна зайсці ў хату?

А затым пытаюць таксама:

– Ці ў вас прадаецца цяліца?

Яны адказваюць:

– У нас не цяліца, а красная дзявіца. Мы яе не прадаём, а замуж аддаём» [*10].

Звычайна падчас сватання адбывалася рытуальнае адорванне сватоў падарункамі і падпярэзванне іх ручнікамі. Паводле ўспамінаў Мальвіны Рыгораўны Лоўгач, 1926 г. н., з в. Перароў, калі прыходзілі сваты, то не адразу выводзілі «сапраўдную» нявесту: «А дзеўка ў другой хаці, ховалі ее. Ек прыезджаў малыды по дзеўку, то ее ховалі. Одзевалі дружку ў плацце белэ да показвалі ек невесту. Вукуп бралі да толькі потом показвалі малыдую» [*11].

Заслугоўваюць увагі зафіксаваныя на Жыткаўшчыне звычаі сімвалічнага адмаўлення шлюбу. Напрыклад, калі дзяўчына не давала згоды на шлюб, то клала жаніху «ў воз вараны гарбуз» [*12]. «Калі дзеўка не хацела ісці за гэтага хлопца замуж, то яна лажыла яму ў воз вараны гарбуз» [*1] або бацькі дзяўчыны гаварылі, што «яна яшчэ маладая» [*13], «Еслі давалі згону, то садзіліса павячэраць, а не – то не. Тады падружкі дзеўкі надзевалі

на хлопца гароховы венок» [*14]. Занатаваны такі звычай: «*Ек не договораюцца, то сваты пірога і пляшку не несучь. Дзеўка назаўтра ці позаўтра относіць*» [*15]; калі дзяўчына «*перадумала, то вязе маладому хлеб, соль, гарэлку і рушнік, што прывозіў жаніх*» [*8].

Сваю згоду дзяўчына выказвала тым, што «*збянтэжана калупала сухі мох паміж бяргеннямі ў сцяне*» [*16] [1, 220], «*прымала і пірог, і гарэлку*» [*17]. Гасцей запрашалі за стол, «*калі хлопец нравіўся дзяўчыне, а дзяўчына – хлопцу*» [*12] [1, 258]: «*Бацька ставіць сваю пляшку і запрашае за стол*» [*18]; а дзяўчына «*дазваляе піць за яе і сама чуць выпівае*» [*19].

Перадвясельны абрадавы этап запоіны адбываўся пасля сватання. Яго асноўныя моманты – пакрыванне галавы маладой хусткай маці маладога і перавязванне ручнікамі родзічаў маладога: «*На запоіны маці маладога нясе нявесты ў падарунак хустку і накрывае маладую. Маладая перавязвае рушнікамі ўсіх родзічаў маладога, якія прыйшлі на запоіны*» [*18]. Паводле сведчанняў мясцовых жыхароў, на запоінах у в. Вароніназамацоўвалася згода на шлюб, дзяўчына лічылася «*засватанай, запітай*» [*19]. «*П'юць у асноўным за здароўе маладых. Нявесце прэдагаюць таксама выпіць. Тая адпівае чуць і ставіць стакан на стол. Сват ложыць туды некалькі манет. Дзяўчына гэту гарэлку з манетамі вылівае на край хусткі, кланяецца свату, а яму ўзамен дае падарак. Падаркі даюцца і бацькам хлопца. Сваты ў час выпіўкі дагаворваліся аб дні заручын*» [*19]. У вясельнай абраднасці в. Сямурадцы вясельныя абрадавыя этапы запоіны і заручыны асобнае вылучаліся, былі арганічна паяднанымі. Родзічы жаніха прыходзілі на запоіны (заручыны) ў колькасці 20 чалавек. Паводле мясцовых вераванняў, калі нявеста першай убачыць жаніха, то будзе галоўнай у сям'і: «*Нявеста хавалася і выходзіла потым, каб першай убачыць свайго суджанага, каб потым быць гаспадыняй хаты і заўсёды верхаводзіць*» [*13]. Калі завяршаліся запоіны (заручыны) у в. Буразь, то выконвалі песню:

*На заручынах былі
Да гарэлачку пілі,
Гарэлачку салодзенькую
За Галечку молодзенькую* [*18].

Адметным этапам у структуры вяселля на тэрыторыі Жыткавіцкага раёна з'яўляецца абрад «*меранне сарачок*» («*меранне сарочак*»), які адбываўся пасля запоін. Яго сутнасць заключалася ў тым, што напярэдадні вяселля маладая павінна была падрыхтаваць для маладога і яго бацькоў пэўныя падарункі: пашыць для маладога сарочку і вышыць сарочку для яго маці. Як правіла, у гэтым абрадзе сама маладая не ўдзельнічала. З гэтай мэтай «*у дамоўлены дзень дзявочая радня (маці, хросная, братава жонка, сястра) адпраўляюцца «мераць сарочки» да маладога. Іх сустракаюць бацькі маладога і вядуць у хату. Спачатку гасцей саджаюць за стол і частуць смачнымі стравамі, якія падрыхтавалі для іх. Пасля выпіўкі дзявочая радня прымаецца за свае справы. Яны пачынаюць здымаць мерку*

з сарачок маладога, якія трэба будзе пашыць маладой да вяселля са свайго палатна. Маці маладога таксама давала і сваю сарочку, каб будучая нявестка вышыла ў сарочцы каўнер, рукавы і падол. Уважліва аглядалі хату маладога, каб ведаць, колькі трэба ручнікоў, фіранак, шырм і інш. падрыхтаваць» [1, 222]. У в. Буразь з абрадам «меранне сарочак» звязаны адметны жартоўны звычай, які, паводле мясцовых вераванняў, меў пэўны магічны сэнс: «Пасля пачастункаў цешча з хроснай маці хапаюць маладога, ложаць у ночвы з падушкай і качаюць. Робяць гэта дзеля таго, каб малады заўсёды быў лагодны да маладой і цешчы, каб быў паслухмяны. Калі качаюць, могуць прыгаворваць, спяваць, жадаць лепшае долі» [*18]. Паводле сведчання, «перад вяселлем маладая павінна пашыць (разам з дружкай) маладому тры пары сподняга бялля, а свякрусе вышыць сарочку-перкалёўку» [*18]. У в. Пагост гэты перадвясельны абрад быў вядомы пад назвай «прымярэнне сарочак»: «Мералі маладога, абмяралі дзверы, окны, мералі, сколько рушнікоў трэба навесіць у хаце» [*20].

Завяршаюць давясельны перыяд заручыны, на якія запрашаюцца не толькі родзічы, але і іншыя вяскоўцы. Падчас заручын у в. Вароніна адбываліся рытуалы абменьвання пярсцёнкамі паміж маладымі і абменьвання падарункамі паміж бацькамі маладых: «На заручыны прыглашалі больш людзей, чым на запоіны. Усе яны былі сведкамі згоды з двух бакоў. Маладыя абменьваліся кольцамі. ... Бацькі хлопца і дзяўчыны абменьваліся падаркамі» [*19].

У сістэме вясельнай абраднасці Жыткавіцкага раёна, як і іншых раёнаў Гомельшчыны, важнае месца адводзілася каравайнаму абраду: «Сімволіка каравая – гэта перш за ўсё сімволіка хлеба, з якім было звязана ўсё жыццё селяніна. Таму і ў працы, і ў абрадах і звычаях, у песнях і іншых вуснапаэтычных творах хлеб (жыта) – важнейшы атрыбут і вобраз, боства, здольнае забяспечыць шчасце і дабрабыт чалавека» [2, 131]. У в. Ляхавічы «у суботу пякуць у хлопца каравай. Увечары ў дзеўкі пякуць каравай» [*21]. Згодна з народнымі звычаямі, для падрыхтоўкі каравая забаранялася запрашаць жанчын-удоў: «Завуць жанку, каб не ўдава» [*21]. Калі ўпрыгожвалі каравай, то ў в. Ляхавічы абавязкова з цеста рабілі «месяц», каб забяспечыць доўгае сумеснае сямейнае жыццё: «На версе каравая пасадзілі месяц, касічку спляталі. Месяц – каб жылі ўмесце» [*21].

У мясцовай традыцыі в. Крэмнае было прынята, каб нявеста асабіста запрашала на каравай. У гэтай цырымоніі ўдзельнічалі і яе дружкі, якія адкрывалі дзверы перад маладой, калі яна заходзіла ў тую ці іншую хату: «Дзве дружкі з ёю ішлі, старша – сперэду, а друга – ззаду. Шоб не молада дзверы отчыняла і зачыняла, а дружкі. Воны стаяць коло порога, а молада борухаецца: “Прыдзіце на каровая”» [*15]. Калі ўжо прагучала з вуснаў маладой запрашэнне на каравай, то яе абавязкова хрысцілі і жадалі: «Шчасця, долю і век доўгі», а іншы раз «катора кожухом накрые» [*15]. Звычайна жанчыны, якіх запрасілі на каравай, прыносілі з сабою муку, яйкі

і масла: *«Кажнэ нясе місу мукі, на муку дзве ейцэ ці кусок сала покладзе»* [*15]. Невыпадковым было прыгадваанне ў каравайных песнях сімвалічнага ліку «тры»:

*Ніхто не ўгадае,
Шо ў нашом да короваі:
З трох нівок пшаніца,
З трох бочок мучыца,
З трох рэчок водзіца
І дзве кваскі масла,
А трэця доля шчасна* [*15].

Сярод іншых рытуалаў мясцовай каравайнай абраднасці, якія адбываліся непасрэдна перад тым, як каравай паставяць у печ, варта назваць наступныя: «хрышчэнне» сцен хаты (*«Да хросна маці бярэ лопату, сцены ёю хрысціць: на поўнач, у порозі другу (на поўдзень), дале з вокнамі трэіцю (на ўсход), дале чацвёртую (дзе печ)»*), насыпанне на хлебную лапату жыта і хмелю (*«Шоб жытка ў молодых добра була, хмель – шоб дзеці вяліса»*) [*15], «біццё» лапатай па галовах маладой і маладога, што павінна было паспрыяць дзетанараджэнню (*«Да ўжэ маладу по галаве лопатою тою б'е, тры раз біла. І маладога білі. Б'е й прыказвае: «Дай, Бог, шчасця. А ека прыказвала: «Ето на сына, ето на дочку». Да колькі разоў ударыць, то ето шоб столькі дзяцей у яе было»*) [*15]. Відавочнай з'яўляецца магічная сутнасць гэтых дзеянняў.

Вядома, што кожны этап падрыхтоўкі каравая суправаджаўся адпаведнымі песнямі. Напрыклад, падчас выпечкі каравая ў в. Крэмнае выконвалі песню, у якой галоўны абрадавы хлеб персаніфікуецца:

*Наша печ крокочэ,
Коровая хочэ,
А прыпечок коловаецца,
Коровая спадзеваетца.
А каровай ножкі гібле
Да до печонькі дзыбле* [*15].

У змесце каравайных песень знайшлі яскравае ўвасабленне традыцыі народнай «смехавай культуры». Жартамі, смехам, здзекамі, кпінамі і весялосцю імкнуліся засцерагчы сам працэс падрыхтоўкі каравая ад уздзеяння шкодных сіл. Паводле сведчанняў жыхароў в. Навуць, у іх мясцовасці, «калі рабілі і пеклі каравай, то дзеўкі не сціхалі, увесь час спявалі» [*22].

Як адзначылі жыхары в. Рычоў, звычайна ганаровае права рашчыняць каравай атрымлівала хросная маці маладой, шчаслівая ў сямейным жыцці: *«Калі без пары, нельга, бо будзе нядоўгі і нешчаслівы шлюб»* [*23]. Гэтых жа народных веранняў прытрымліваліся і ў в. Пухавічы: *«Каравай можна было пекці толькі жэнішчыне, екая добрэ жыве з мужам. Не дай, Бог, не дапускалі ўдаву пекці. Маладая дзеўчына не магла пекці каравая»* [*14].

У в. Людзяневічы, паводле ўспамінаў інфармантаў, рашчынялі каравай і ў хаце жаніха, і ў хаце нявесты: «*Прыходзіла хросная маці маладой і прыносіла з сабой дзяжу. Раніцай маладая ішла за сяброўкамі... Сколькі было жанчын, столькі звалі і мужчын. Хросную маці называлі старэйшай каравайніцай, пелі песню:*

*Ішлі і беглі каравайначкі
Цераз гару высокую.
Няслі муку пшанічную
І яйца курэй маладых.
Памыйце рукі беленька.
Замясце каравай харашэнька» [*1].*

Па сутнасці, як пацвердзілі жыхары в. Малешаў, вяселле пачынаецца з выпечкі каравая і яго ўпрыгожвання. Пасля выканання падрыхтоўчых дзеянняў было прынята публічна абвясчаць, што «вяселле пачалося»: «*У гэты час бацькі маладога пасылаюць дваіх гасцей да маладой з мукой і яйцамі з абвясчэннем, што вяселле пачалося. Ад маладой таксама ідуць двое з абвясчэннем вяселля. Іх там частуюць» [*24].* Пасля таго як ужо свахі-каравайніцы рашчынілі каравай, яны мылі рукі, ваду вылівалі звычайна пад вішню і спявалі:

*Ой, вісу, наш вісу,
Да налеймо воды ў місу,
Да памыймо ручанькі,
Да залеймо да на вішаньку.
Няхай вішанькі развіваюцца,
А маладыя насладжаюцца [*10].*

У в. Перароў, калі ўжо хросная маці рашчыніла цеста на каравай, то гучала песня:

*Му свое дзело зробілі,
Коровая у печ усодзілі,
А тую воду пойдом ручкі муць
Да на вішэньку ліць [*25].*

Паводле сведчанняў жыхароў в. Кольна, у іх мясцовасці «*ваду ж, у якой мылі рукі пасля замешвання каравая, неслі ўсе разам і вылівалі на вішню. Калі вылівалі, то гаварылі: «Наша маладая, як вішанька ў садочку» [*26].*

Як адзначылі жыхары г. п. Тураў, трэба было, калі рыхтавалі печ да выпечкі каравая, тры разы падкладваць у яе дровы: «*А ў печэ трэба на каровай тры раз закідваць дрова. Не по богато, але ж трэба, шоб было тры раз. Згораць, а далі зноў раз закінуць, згораць, зноў раз закінуць» [*27].*

Дзяльба каравая як кульмінацыйны момант вясельнай абраднасці суправаджалася шматлікімі добрымі пажаданнямі: «*Перапіваю воўка, каб была жонка лоўка*», «*Перапіваю кошэль длінны, коб до году былі родзіны*», «*Перапіваю вам грошы, коб былі дзеці хорошы*», «*Перапіваю вам зялёную*

*рошчу, коб зяць пацалаваў цёшчу», «Перапіваю вам куру-квактуху, коб молода поцэловала свякруху» [*23].*

Вялікае значэнне надавалі мясцовыя жыхары абраду вячання. У в. Пухавічы *«перад вячанням маці маладое благаслаўляе пару, каб засцерагчы ад злых духаў. Маладыя кланяюцца ў ногі бацькам, дзякуюць ім»* [*28]. У в. Запясочча абрад вячання адбываецца ў нядзелю: *«Стояць маладыя ў цэркві перэд вянцом, і падходзіць старшы маршалок к маладой, расплетае косу. Затым ідуць малады з маладою к іконі Спасіцеля, патам к іконі Божай мацеры, станоўляцца на калені і тры разы поклоняюцца, цэлююць іконы. Затым бацюшко закончыць службу, сцелюць рушнік коло прастола, кладуць грошы, абвязваюць бацюшку рушніком. Становяцца маладыя ногамі на грошы, мічалка (гэта дзеўка з рукі маладога, якая на вянцы дзержыць свечкі [*29]) дае маладым свечкі, бярэ нярсцёнкі маладых, кладзе на місочку. Затым подае венец маладога маршалку, той бярэ платком, дружка бярэ платком і дзержаць над головами. Помоліўшыся, тры разы абводзіць вокруг прастола, прытым маладыя беруцца за рукі, а бацюшко платком звязвае»* [*30]. Пасля вячання адбываліся пэўныя магічныя дзеянні з ручніком, якія павінны былі прыспешыць на хуткае замужжасябровка нявесты: *«Кончылося венчанне, молода цягне рушнік до дзвярэй, каб дзеўкі ішлі замуж, не заседжваліся доўга»* [*30]. Пасля таго, як маладыя павянчаліся, яны звычайна ехалі са сваёй раднёй кожны паасобку да сябе дадому, садзіліся разам з гасцямі за сталы. У застоллі спявалі:

*От венца, венца, Божого слоўца,
От Божого храма ў нядзельку рана
Пайшла дзевонька із венчанья,
Под каліною стала,
Ручанькі ломіць, слёзанькі роніць,
У Бога долечкі просіць яе.
Прыйшоў до яе бацюхно:
Чого, дочочко, плачаш?
Што самі маем, то і табе даём,
Долечкі не ўгадаеш [*30].*

У в. Рычоў вячання адбывалася на другі дзень пасля вясельнага застолля: *«На галаву маладым надзяваліся венцы. Чыталіся малітвы. Маладым звязваліся ручніком рукі, тройчы абводзіліся маладыя па кругу ў цэркві:*

*А мы ў цэркві бывалі,
Трое зелье відалі:
Однэ – рута,
Другое – мята,
А трэцяе – квеці,
Павянчаліся дзеці»* [*23].

У структуры вясельнай абраднасці Жыткавіцкага раёна вылучаўся і такі абрадавы этап, як зборная субота. Паводле ўспамінаў жыхароў в. Рычоў, у гэты дзень спачатку збіралі кветкі для вянка. Таксама ў гэты дзень плялі касу нявесце. Зборная субота адзначана асаблівымі песнямі:

*Пасадзіла дзевачак усіх у рад,
Сама села вышэй усіх,
Скланіла галоўку ніжэй усіх [*23].*

Важным абрадавым момантам вяселля з'яўляецца пасад, «адзін з самых старадаўніх вясельных абрадаў, саджанне жаніха і нявесты на дзяжу, пакрытую вывернутым кажухом (пазней падушкай або ручніком). Абрад захаваў рэшткі язычніцкай рэлігіі старажытных славян: пакланенне культуры хатняга ачага, духам продкаў, богу пладавітасці і земляробства» [3, 390].

Падчас вясельнага застолля ў в. Рычоў адбываўся сумесны пасад маладога і маладой: «Маладога і маладую садзілі за першы стол, перад гэтым палажыўшы падушку, пры гэтым спявалі:

*Ой, ляцелі гусонькі
Цераз сад
Да гукнулі Надзеньку
На пасад.
Ой, чаго вам, гусонькі, ой, ето,
Ёсць у мяне мамонька
Для того.
Яна ж мяне хорошэнько
На посад посадзіць» [*23].*

Звязванне маладых ручніком – важны рытуал сумеснага пасада маладых. З гэтым магічным дзеяннем была звязана цікавая прыкмета аб тым, хто будзе галоўным у сям'і: «Маладыя супраціўляліся, бо хто падчыніцца, той будзе падчыняцца ўсю жыццзнь» [*23].

Заслугоўвае ўвагі звычай сустрэчы дружыны маладога. Напрыклад, у в. Навуць, «калі дружына маладога пад'язжала да хаты маладой, то дзеўкі-сяброўкі беглі закрываць вароты, не пускалі іх. І толькі калі дружына перакідвала ў двор нявесты каравай, вароты адкрываліся, бо лічылі: увайшоў хлеб на двор, значыць, і яны (сваты) заступілі сюды» [*22]. У в. Буразь прыезд дружыны жаніха да хаты нявесты, які быў вядомы пад назвай «поезд едзе да маладой», суправаджаўся песняй:

*З-пад белага да бярэзнічку,
Сівы конік да выбягае,
Да не сам жэ ён бяжыць,
На ім Коленька сядзіць.
Он коніка да паганяе
І з конікам да размаўляе [*18].*

У в. Вароніна, «калі пад'язджаюць да дому нявесты, вароты зачынены. Эту прэграду ім устройваюць хлопцы са стараны нявесты.

*Пачынаецца торг. Звычайна адкупліваюцца гарэлкай. Яшчэ адну прэграду ўстрайваюць дзяўчыны, падругі маладой. З імі нялёгка справіцца. Ім даюць і грошы, і канфеты, і пірагі. Але дзяўчыны на гэтым не спыняліся. Яны прыдумлялі розныя заданні, якія павінен быў рабіць жэніх. Пасля ўсіх гэтых іспытанняў жэніх са сваімі суправаджальнымі маглі ўвайсці ў хату. Тут іх сустракалі бацькі нявесты з хлебам і соллю. Галоўнага свата і хлопцаў са стараны маладога, якія не былі жанатыя, маці нявесты перавязвала палаценцамі. Дзяўчыны чаплялі на адзежу, на грудзі хлопцам кветкі, якія самі зрабілі ў дзявочы вечар. Жаніху таксама прыкраплялі кветкі на адзенне і на шапку» [*14].*

Паслявясельная частка ў вёсках Жыткавіцкага раёна вядома пад назвамі «У прыданых» (в. Ляхавічы), «Пярэзвы» (вв. Дуброва, Кольна), «Пірагі» (вв. Рычоў, Пагост, Запясочча, Старажоўцы), «Прыданых», «Дзед на вяселлі» (в. Дзякавічы). Адметны характар мела паслявясельная частка ў в. Дзякавічы. На «прыданых» рабілі спецыяльную ляльку, якую называлі «дзедам»: «Мужчынскія штаны і сарочку набівалі саломай. У патрэбным месце прычаплялі два чырвоныя буракі і маркоўку, рабілі таксама ляльку. Сустракаючы прыданых, паказвалі тым ляльку і казалі: «Паглядзіце ж, сваточки, што за дзіва! Ваша дачка мала таго, што глухая, дык паглядзіце, якое ж дзіця за ноч нам нарадзіла!» Паказвае ляльку, якую зрабілі з самай раніцы. На варотах вешалі чучала дзеда. Прыданых павінны сарваць гэтага дзеда і адвезці на печ гаспадыні вяселля. Сваты са стараны маладога не даюць магчымасці сарваць, і паміж прыданымі і раднёй маладога адбываецца спаборніцтва за дзеда. Падстаўныя жаніх і нявеста выконваюць сваю ролю, яны, размаляваныя, прывітаюць прыданых, абдымаючы і вымазваючы сватоў тым, чым намаляваныя самі. Потым, калі раздзеляць каравай, то бралі веко з дзежкі і астаткі каравай клалі на веко. Выносяць на вуліцу і частуюць дзяцей, якія стаяць на вуліцы» [*5], [*31].

Матэрыялы па вясельнай абраднасці аднаго з найбагацейшых па захаванні фальклорнай спадчыны раёнаў Гомельскай вобласці яскрава сведчаць аб высокім ўзроўні культурнай свядомасці беларускага народа. У сваім жыцці ён зберагае шмат прыкмет і павер'яў, звязаных з міфалагічнымі ўяўленнямі, якімі прасякнуты рытуалы розных абрадавых этапаў вясельнага комплексу. Вясельная абраднасць і паэзія раёна вылучаецца непаўторнай мясцовай спецыфікай, якая закранае структуру абраду, семантыку абрадавых дзеянняў, прадметнай атрыбутыкі, паэтычных матываў. Выяўленыя рэгіянальна-лакальныя асаблівасці вясельнай абраднасці ўзбагачаюць агульнаэтнічную вясельную традыцыю.

Сціплыя звесткі занатаваны ў палявых экспедыцыях пра пахавальную абраднасць і галашэнні. Што да прыкмет і павер'яў, то і сёння многія з іх надзвычай актуальныя ў жыцці палешукоў. Напрыклад, зусім зразумела, чаму, калі паміраў чалавек, «для апошняй іспаведзі» запрашалі святара.

Людзі лічылі: толькі ў тым выпадку душа без болю адыходзіць у вечнасць, калі «паміраючаму даць у рукі свечку, што гэта свечка асвятляе шлях на той свет» [*32]. Родныя імкнуліся паслядоўна выканаць усе неабходныя абрадавыя моманты, звязаныя з пахаваннем чалавека, годна ўшанаваць памерлага. Своеасаблівым сімвалічным знакам смерці чалавека з'яўляліся галашэнні: «Бліжэйшыя з радні жанчыны пачыналі першыя галашэнні. Штоб пра смерць даведаліся аднавяскоўцы, выходзілі галасіць на вуліцу» [*32]. У в. Града вывешвалі на вокнах («ад вуліцы») ручнікі: «Колы ў нашым сале паміраў чалавек, то ў ётой хаце вешаліся ручнікі на вокна ад вуліцы ці чорныя харугвы, якія ставіліся да сцяны з боку вуліцы» [*6]. Як правіла, абмываць цела нябожчыка запрашалі чужых людзей: «Мы ў усягда памёрлага чужы чалавек, у асноўным старыя жанчынкі» [*22]. У гэты час забаранялася выконваць галашэнні. Паводле сведчанняў інфарманта, «на трэці, дзевяты і саракавы дзень пасля пахавання наведвалі магілку і плакалі, галасілі, але не так ужо сільна» [*22]. Галашэнням, адрасаваным родным, уласціва імправізацыя і высокая эмацыянальная пачуццёвасць. У іх яркая перадаюцца пачуцці і перажыванні тых, хто страціў сваіх блізкіх.

Такім чынам, прадстаўленыя ў артыкуле фальклорна-этнаграфічныя матэрыялы па сямейнай абраднасці Гомельшчыны адлюстроўваюць філасофію жыцця чалавека, пачынаючы ад яго нараджэння і завяршаючы адыходам у вечнасць.

ІНФАРМАНТЫ

- *1. Запісана ў в. Бялёў ад Кацярыны Мікалаеўны Макарэвіч, 1954 г. н.
- *2. Запісана ў в. Азяраны ад Ніны Васільеўны Аліфіравец, 1937 г. н.
- *3. Запісана ў в. Малешаў ад К. С. Шаўчук, 1931 г. н.
- *4. Запісана ў в. Любавічы ад Наталлі Савічны Бялко, 1920 г. н.
- *5. Запісана ў в. Дзякавічы ад Вольгі Сяргееўны Рагалевіч, 1936 г. н.
- *6. Запісана ў в. Града ад Яўгеніі Васільеўны Нікіценка, 1935 г. н.
- *7. Запісана ў в. Кольна ад Валянціны Іванаўны Сінкевіч, 1924 г. н.
- *8. Запісана ў в. Пухавічы ад Ганны Пархомаўны Купрацэвіч, 1939 г. н.
- *9. Запісана ад Кацярыны Іванаўны Аліфіравіч, 1923 г. н.
- *10. Запісана ў в. Хільчыцы ад Марыі Пятроўны Шруб, 1925 г. н.
- *11. Запісана ў в. Перароў ад Мальвіны Рыгораўны Лоўгач, 1926 г. н.
- *12. Запісана ў в. Востранка ад Ганны Аляксееўны Бандзюк, 1921 г. н.
- *13. Запісана ў в. Сямурадцы ад Ганны Пятроўны Лой, 1952 г. н.
- *14. Запісана ў в. Пухавічы ад Яўгеніі Міхайлаўны Купрацэвіч, 1925 г. н.
- *15. Запісана ў в. Крэмнае Жыткавіцкага раёна ад Марты Гаўрылаўны Чарнушэвіч, 1915 г. н.
- *16. Запісана ў в. Любавічы ад С. П. Матарас, 1912 г. н.

- *17. Запісана ў в. Сяменча ад Варвары Паўлаўны Кавальчук, 1920 г. н.
- *18. Запісана ў в. Буразь ад Кацярыны Сцяпанаўны Блоцкай, 1940 г. н.
- *19. Запісана ў в. Вароніна ад Тамары Якаўлеўны Галец, 1913 г. н.
- *20. Запісана ад Кацярыны Аляксееўны Панчэні, 1941 г. н.
- *21. Запісана ад Ніны Іванаўны Кур'яновіч, 1927 г. н.
- *22. Запісана ад Сцепаніды Цімафееўны Гаўрыловіч, 1919 г. н.
- *23. Запісана ад Г. Н. Рыдзецкай, 1928 г. н., Г. Р. Рыдзецкай, 1932 г. н.
- *24. Запісана ад Валянціны Міхайлаўны Кошман.
- *25. Запісана ад Мальвіны Рыгораўны Лоўгач, 1926 г. н.
- *26. Запісана ад Марыі Паўлаўны Уласавай, 1928 г. н.
- *27. Запісана ад Праскоўі Цярэнцьеўны Дамашкевіч, 1921 г. н.
- *28. Запісана ад Надзеі Іванаўны Папко, 1928 г. н.
- *29. Запісана ад Ганны Іванаўны Сакавай, 1927 г. н.
- *30. Запісана ў в. Запясочча ад М. І. Русай, 1939 г. н.
- *31. Запісана ад Кацярыны Аляксееўны Рагалевіч, 1934 г. н.
- *32. Запісана ў в. Поўчын ад Ульяны Антонаўны Шчур, 1911 г. н.

ЛІТАРАТУРА

1. Вяселле на Гомельшчыне: фальклорна-этнаграфічны зборнік. – Мінск: ЛМФ «Нёман», 2003. – 472 с.
2. Сямейна-абрадавая паэзія. Народны тэатр / А. С. Фядосік, А. С. Емяльянаў, У. М. Сысоў, М. А. Каладзінскі; навук. рэд. К. П. Кабашнікаў. – Мінск: Бел. навука, 2001. – 422 с.
3. Этнаграфія Беларусі: энцыклапедыя / рэдкал.: І. П. Шамякін (гал. рэд.) і інш. – Мінск: БелСЭ, 1989. – 575 с.